

RABBI NAFTALI NUSBOIM

Chief Rabbi of North Jerusalem
Av Beth Din Ahavas Shalom
Gaon Av Beth Din Meishiv Kahalacha
and Rosh Yeshivas Chayey Moshe Jerusalem

נפתלי נוסבוים

רב ואב"ד צפון ירושלים עיר"ק תוכב"א
אב"ד בכ"ד"צ אהבת שלום
נאב"ד בר"צ משיב כהלכה
וראש ישיבת חיי משה ירושלים

בס"ד

הובא לפני הספר דינים והלכות לבת מצוה שחובר ע"י תלמידי חכמים מופלגים וחשובים, ה"ה הרה"ג שמואל יוסף שמיצברג שליט"א, אשר אתימחי נברא ואיתמחי קמיעא בספריו החשובים, ואתו עמו הרה"ג שמואל יעקב שרייבר שליט"א והרה"ג מנחם משה נוסבוים שליט"א.

והוא הלכות מבוררות, השייכות גם לקטנות ובנות בית ישראל, ובעיקר עבור הבנות שנכנסות לגיל של חיוב וקיום המצוות החייבות, אשר יתכן שבקטנותם לא מצוות, ועל ידי הספר הנ"ל, שנכתב בלשון ברורה וערוכה דבר דבור על אופניו, וכולו מבוסס על פי השו"ע והפוסקים וכו', ויש בזה זיכוי הרבים להורות לעם ד', דבר ד' זו הלכה.

ומגלגלים זכות על ידי זכאי, וכל העוזרים והמסייעים שכם רב. והנני לברכם מקרב לב, שיזכו לברך על המוגמר, והספר יצא לאור עולם להנדיל תורה ולהאדירה, אכ"ר.

הכותב לכבוד התורה

נפתלי נוסבוים

Rabbi Samuel David Gross
Dean Kolell Beit Israel
Rabbi Of Chasidei Gur - Ashdod

הרב שמואל דוד הכהן גרוס
ראש כולל בית ישראל
רב חסידי גור - אשדוד

ב"ה

הסכמה

הנה בא לפני ספר הנפלא, דינים והלכות לקראת הבת מצוה, ועיינתי בחלק ניכר מהספר, וראיתי שמבאר באופן ברור ויסודי להפליא ובשפה ברורה השווה לכל נפש, את כל ההלכות הנוגעות לבת ישראל, לדעת את המעשה אשר תעשה בחיי היום יום בדקדוק ההלכה כראוי. לכן שמח לבי בראותי זאת, והוא מתנה יקרה לבני דורנו, ובוודאי יביא זה תועלת גדולה לכל המעיינים בו.

ובזה באתי על החתום

שמעון דוד הכהן
גור

יעקב מאיר שטרן

ד"ר צבי"ד דמ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל
דיין ומורה צדק דקהלת ויזניץ
מח"ס משנת הסופר ואמרי יעקב
רב אב"ד קהילות יעקב - בני ברק

ב"ה

הן ראיתי ספר דינים והליכות לקראת הבת מצוה, שהתחבר על ידי שני תלמידי חכמים מופלגים בתורה והלכה, הלא הם הרב הגאון המצוין כש"ת מוה"ר שמואל יוסף שטיצברג שליט"א, ומשנהו הרב הגאון מוה"ר מנחם משה נוסבוים שליט"א.

החיבור הנ"ל כולל בתוכו את עיקרי ההלכות המצויות והשכיחות, שכל בת ישראל משנעשית בת מצוה מחויבת לדעת אותם, כדי שתוכל להתנהג על פי התורה וההלכה, ושלא תיכשל חלילה בדבר איסור.

ומהמעט שראיתי נוכחתי שעשו מלאכת מחשבת ועבודה יסודית בליקוט הדברים ממקורות נאמנים ומוסמכים, וסידרו אותם בסדר נכון ובשפה ברורה ונעימה.

ויש בחיבור הנ"ל תועלת רב ויכויו הרבים, וראויים הם לברכה. והיי רצון שחפ"ז ה' יצליח בידם לחזק יסודות הבית, שיתנהל ע"פ התורה ודקדוק ההלכה.

ועל זה בעה"ח מצפה לרחמי ה'

י"ז מאיר תש"ו

Rabbi Aryeh Zvi Rottenberg

1682 58th Street

Brooklyn NY 11204

הרב ארי'ה צבי רוקנברג

רב דחסידי גור

ארצות הברית

בס"ד

ידידי הרב הגאון ר' שמואל יוסף שטיצברג שליט"א, שאיתמחי גברא הרבה שנים בספריו המפורסמים, שמאירים עיני ישראל בהלכה, ערך עכשיו ספר מיוחד לבנות ישראל.

הוא מועט המחזיק את המרובה, שיוכלו ללמוד ממנו כל יסודות ההלכה הנחוצות, בדרך קצרה. וכבר כתבו הפוסקים, שהמעם שנשים מברכות ברכות התורה, הוא משום שחייבות ללמוד את הדינים ששייכים להם.

והרבה יגיעה השקיע הגאון המחבר שליט"א לכתוב הכל בבהירות, ושיהיה הכל שווה לכל נפש. ועזרו עמו ידידי הרב הגאון ר' שמואל יעקב שרייבר שליט"א והרה"ג ר' מנחם משה נוסבוים שליט"א.

והנני לברכם שיזכו שעל ידם ידעו בנות ישראל את ההלכה, ועל ידי זה יקיימו אותה כראוי, וזה יחדיר להם יראת שמים, וכדאיתא גדול תלמוד המביא לידי מעשה.

ובזה באתי עה"ח

ארי'ה צבי רוקנברג

עמרם פריד

בני ברק

בס"ד

ראיתי את הספר "דינים והלכות לקראת הבת מצוה", שחיברו הגאון המופלג רבי שמואל יוסף שטיצברג שליט"א, מחבר הספרים שערי הברכה ועוד ספרים רבים אשר מאירים עיני הלומדים. ועמו הרבנים המופלגים הרה"ג שמואל יעקב שרייבר שליט"א והרה"ג מנחם משה נוסבוים שליט"א.

והוא חיבור נפלא ומיוחד, אשר יש בו הלכות מעשיות המוטלות על כל אדם לדעת, ונכתב בשפה ברורה ונעימה, המתאים לכל אדם ואף לבנות ישראל. ומעלת לימוד ההלכה גדולה מאוד, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ח') אין לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, עוד אמרו חז"ל (מגילה כ"ח גדה ע"ג) כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

והפעם שלימוד ההלכה חשוב מאוד, כי עיקר הלימוד הוא המביא לידי מעשה (עי' ב"ק י"ז וקידושין מ'), כי אם האדם לא ידע את ההלכה יכול להכשל ח"ו ולהתיר האסור ולאסור המותר (עי' יו"ד רמ"ב), ושגגת תלמוד עולה זדון (עי' אבות פ"ד וב"מ ל"ג וב"ק צ"ב ומכות מ'). וכתב הש"ך (יו"ד רמ"ו סק"ה) שלימוד ספרי הפוסקים הוא שורש ועיקר לתורתנו (ועי' הוות יאיר סי' קכ"ד ושו"ע הרב הל' ת"ת פ"ב ס"ט), והאריך בכל זה המשנ"ב בהקדמתו.

וגם נשים מצוות בלימוד ההלכות הנוגעות להן (עי' באנור, ומובא בב"י ובבאה"ל סו"ס מ"ז). ולכן כמה נחוץ וחשוב חיבור זה אשר שונה את ההלכות באופן שכל אחד יכול להבין היטב ולזכור. ושוב אחזור בשבח החיבור, שהוא נצרך מאוד לכל אחד לדעת את פרטי ההלכות בדברים המעשיים שלא להכשל.

של
פריד

MOSHE BRANDSDORFER

RABBI OF
HEICHAL HORO'OH
JERUSALEM

3 ZONNENFELD ST, TEL. 972-2-5322775
HOME: 972-2-5370033

מושה בראנדסדארפער

אב"ד ור"מ היכל הוראה ירושלים
נשיא בני התורה "היכל הוראה" בארץ הקודש
מסדר אגמור מן ה"קנה בשם" ד"ע
מחבר ספרי "היכל הוראה" תשובות הוראות
פעיה"ק ירושלים תשכ"א

הן הובא לפני הספר הנכבד, דינים והליכות לבנות ישראל לקראת גיל בת מצוה, שהוא אוצר נפלא של דינים והלכות שכל בת ישראל צריכה לדעת בעת הגיעה לגיל שבה היא מקבלת על עצמה עול מצוות. ואף שנשים פטורות מתלמוד תורה, מכל מקום במצוות ודינים שהן שייכות אליהן, הן חייבות ללמוד ולדעת, כמו שפסק הרמ"א (יו"ד סי' רמ"ז ס"ו) שאשה חייבת ללמוד דינים השייכים לאשה, ומהאי טעמא יש עליהם חיוב לברך ברכת התורה מדאורייתא, וכמו שמבואר במחבר (סי' מ"ז ס"ד) ובביאור הלכה (רי"ה נשים).

ושמחתי לראות שהביאו גם הדינים הנחוצים בכשר בחלב ובתרומות ומעשרות וחלה ותולעים וכו', שכל אלו הם מהדברים שכל בת ישראל צריכה לדעת, בפרט שהיא עוסקת בהכנת המאכלים והתבשולים עבור בני הבית, וה"ו אם אינה יודעת ההלכות, עלולה לגרום מכשולים רח"ל.

ואפריון נמטיה להני תרי צנתרי דהבא, משרתי עם ה' בהוראה בעיר התורה בית שמש ת"ז מחברי הספר הנכבד הזה, הלא הוא הרב הגאון רבי שמואל יוסף שטיצברג שליט"א דומ"צ ומחבר ספר "שערי הברכה" ושאר ספרים שכבר פקיע שמיידו, ואתו עמו הרב הגאון רבי מנחם משה הכהן נוסבוים שליט"א דומ"צ בבית מדרשנו "היכל הוראה", שכתבו הספר בשפה ברורה ונעימה בלשון צח וקל, וכל דבריהם מבוססים על אדני ההלכה וההוראה, הלכה למעשה, ומגלגלין זכות על ידי זכאי.

וזאת הברכה שלוחה למחברי הספר, שמעיינותיהם יצאו הוצה לזכות את הרבים ולא יצא מכשול מתחת ידם, להגדיל תורה ולהאדירה אבי"ר.

וע"ז באעה"ח למען כבוד התורה ולומדיה

לקראת 'בת מצוה'

בת ישראל יקרה! הגנה את עומדת להצטרף לשרשרת הדורות, להיות עוד חוליה במחרוזת המפוארת של נשים ובנות ישראל הצדקניות שבכל הדורות, הנשאות עליהן עול מצוות באהבה ובשמחה, במסירות ובאמונה.

יום ה'בת מצוה' אינו יום ככל הימים, הוא לא יום נוסף בלוח השנה, וגם אינו סתם 'יום הולדת' רגיל של גיל שנים עשרה. זהו יום משמעותי בחיים, יום בו מקבלים 'עול מצוות', יום בו חל מהפך אמיתי בחיי האשה היהודיה.

במשך השנים שעד יום ה'בת מצוה', ואפילו ביום האחרון הקודם ליום ה'בת מצוה', הילדה עדיין נחשבת 'קטנה', ואינה חייבת מן התורה במצוות. ההורים הם אלו שהיו צריכים לחנך אותה, כדין 'חינוך למצוות'. ומצות חינוך היא מצוה מדרבנן, כדי להבין את הקטנים לקיים את מצוות ה' כהלכה בכוא הזמן. אך ביום ה'בת מצוה' חל מהפך, והבת נעשית ביום אחד מקטנה לגדולה, והיא מתחייבת בעצמה בכל המצוות שהאשה חייבת בהם, וחייבת להישמר ולהיזהר מכל האיסורים ומכל 'מצוות לא תעשה' הכתובות בתורה.

עד עכשיו הבת היתה 'אינה מצווה ועושה', כלומר - היא לא היתה חייבת מן התורה לקיים את כל המצוות. ומהיום ואילך היא 'מצווה ועושה', היא מקבלת על עצמה את החיוב לעשות ולקיים את כל מצוות התורה.

אבינו שבשמים, שברא אותך, העניק לך מטובו, והשפיע עליך כל כך הרבה במשך שנים עשרה שנים, קורא לך ביום הזה ואומר לך: ביתי היקרה, מהיום - את שייכת לפלוגת הנבחרת שלי!

מיום זה והלאה, הינך אחראית ביתר שאת על כל מעשה והתנהגות, מהיום והלאה את נכנסת לכלל בנות ישראל, הממשיכות את שרשרת הדורות של אמותינו הקדושות והטהורות, אשר הצטיינו במידותיהן, בצניעותן ובמעשיהן הטובים.

יום ה'בת מצוה' דומה לחג השבועות, שהוא יום שמחה על קבלת התורה. וכך הוא גם יום הבת מצוה, שבו הבת מקבלת על עצמה את עול המצוות. המצוה הראשונה שהיא מקיימת ביום זה, מיד בכניסת שנת ה'ג, היא בכך שהיא שמחה בקבלת עול המצוות בשמחה ובלב שלם. [כך כתב החתם סופר (על התורה, פר' ויחי ד"ה וירא יוסף), שהמצוה הראשונה שמקיים בר המצוה, הוא במה ששמח על שזוכה לקבל עול מצוות, והשמחה היא מצוה מדאורייתא 'לעברו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל'].

ביום ה'בת מצוה', שבו הבת נבנסת לעול תורה ומצוות, היא מכריזה 'נעשה ונשמע', כמו שהכריזו כלל ישראל בזמן קבלת התורה, אנחנו מוכנים ורוצים לקיים את כל מצוות התורה בלב שלם.

הודות ל'חינוך' שקיבלנו בילדותנו, רוב המצוות והאיסורים שבתורה אינם חדשים לנו. אמנם הרבה דינים ומצוות, לא התפרשו לנו כל הצורך, כיון שה'חינוך' שניתן לנו בדברים אלו, היה חינוך של קטנים. מצוות רבות עשינו משום שראינו כיצד הורינו נוהגים, אך ללא ידיעת ההלכה על כוריה. אבל כעת, לקראת ה'בת מצוה', עלינו לדעת הכל, את כל מצוות 'עשה' ואת כל מצוות 'לא תעשה'. יש לבחון כל פעולה וכל מעשה במבט שונה לגמרי, מבט בוגר: האם הדבר מותר או אסור, והאם הוא נעשה לרצון ה'.

כדי שתוכל הבת לדעת ולהבין מה הם המצוות והאיסורים המוטלים על כל בת ישראל, נכתב הספר הנוכחי שבידיכם. ומטרתו - להביא את עיקרי הדינים שצריכה כל בת מישראל לדעת לפני שנבנסת לעול תורה ומצוות. כדי שהיא תוכל באמת להכריז 'נעשה ונשמע', ותדע כיצד להתכונן לקראת הכניסה למצוות.

לפניך ספר הוראות וכללים, כיצד יש לנהוג בארמון המפואר שאת זוכה לגדול בו. כל כלל וכל חוק, הם הודמנות פז נפלאה ומיוחדת, להתחבר אל מלך העולם, האבא הרחום והאוהב. ובעת שתקיימי אותם בשלמות ובשמחה, תזכי לשפע עצום של טובה וברכה, כעת, ועוד הרבה יותר מכך - לעתיד לבא.

המילה 'מצוה' - היא מלשון צוותא, חיבור. כל מצוה ומצוה שנעשה, מחברת אותנו אל בורא העולם, קושרת קשרים עמוקים בינינו לבין מלך מלכי המלכים. מיליוני ילדות יש בעולם, שקמות בכוקר ומצחצחות שיניים, מתלבשות ואוכלות, לומדות ומשחקות. ומכל מה שתעשינה - לא נשאר דבר. הכל הבל ורעות רוח.

ואת, בת ישראל כשרה וצדיקה - זוכה לאסוף זכויות עצומות בכל פעולה יומיומית פשוטה ורגילה. בכל מעשה שלנו טמון כח עצום, להפוך אותו מסתם אכילה או סתם הליכה - לאוצר עצום של נצח רוחני.

הספר שאת מחזיקה בידיך, הוא ספר שידריך אותך, כיצד להיות על פי ההלכה, איך לקיים את המצוות, וכיצד להיזהר שלא לעבור על מצוות התורה הלילה, מחוסר ידיעה. הספר הזה הוא ספר הלכה, בו תוכלי ללמוד כיצד נוהגת בת ישראל בכל דרכיה, וכיצד היא ממלאת את רצון אבינו שבשמים בשלימות ובשמחה.

מחשבה רבה הושקעה בעריכת הספר הנוכחי, כדי להביא ולהקיף את כל ההלכות הנחוצות בחיי היום יום. אך במקביל הושקע עמל רב, לבל יהפוך הספר לעיוני ומכביד על הקוראים בו. ואנו תקווה כי אכן הספר ימלא את תפקידו, להחדיר את ידיעת ההלכה, שנזכה ללמוד ולדעת, לשמור לעשות ולקיים את כל מצוות התורה, בשמחה וכישוב הדעת.

חשוב להדגיש שהושקע מאמץ רב, לסדר את הספר כפי ההלכה הפשוטה ובפי המנהגים המקובלים. אך ישנן הרבה הלכות התלויות בחילוק המנהגים שבין בני אשכנז ובני ספרד, וגם יש עוד שיטות ומנהגים נוספים בקהילות וחוגים שונים. אך לא הבאנו את כל הדעות והשיטות, וזאת כדי שהלימוד בספר לא יהיה מסובך וכבד, והספר יהיה ברור ונעים לקריאה. אך כמובן שאשה ובת אשר יודעות, שבביתן ובקהילתן נוהגים באופן אחר, עליהן לחשוש למנהגי משפחתן ולשמור על מנהגי אבות. ועל דברים כאלו אמרו חכמים 'נהרא נהרא ופשטיה'.

יש להדגיש עוד, שהספר הזה לא נכתב כדי לפסוק הלכה, אלא כדי להנגיש את ההלכה בצורה ברורה ונעימה, ולהאיר את העיניים, כדי שיוכלו ללמוד ולהכיר את פרטי ההלכות. אך לא פחות חשוב - כדי שהאשה והבת יוכלו לדעת, מתי יש לשאול רב, ומה צריך לשאול. בת ישראל כשרה, בוודאי רוצה לקיים את רצון ה' בשלמות. ושאלה הלכתית לרב, היא חלק בלתי נפרד מקיום ההלכות בשלמות. ולכן בכל פעם שמתעורר ספק כיצד לנהוג, חובה ומצוה לשאול מורה הוראה.

בעומדנו בשער הספר הננו להודות לכל הרבנים המופלגים שליט"א, אשר בעצת גדולי וצדיקי הדור שליט"א, נטלו על עצמם את המלאכה והאחריות, כדי להוציא לאור את הספר החשוב אשר לפניכם.

הספר נכתב ונערך על ידי הרב הגאון רבי שמואל יוסף שטיצברג שליט"א, מרבני העיר בית שמש, ומחבר הספר 'שערי הברכה' ועוד ספרים חשובים ונכבדים, אשר ערך את הספר ביד אמן, ואתו עמו הרב הגאון רבי מנחם משה הכהן נוסכיים שליט"א דומ"ץ "היכל הוראה" בעיה"ק ירושלים ובבית שמש, אשר ניווט את עריכת הספר ברוב כשרון ודעת, כדי שהספר יצא לאור כשהוא נאה ומפואר בראוי וכהלכה.

הספר הוגה בדקדוק רב, על ידי תלמידים חכמים ומורי הוראה מופלגים, ובראשם הרב הגאון רבי שמואל יעקב שרייבר שליט"א, מחשובי הרבנים בבית שמש, והרב הגאון רבי יצחק מאיר רושצקי שליט"א, מחשובי הרבנים בתל אביב ובבני ברק ור"מ בשיבת 'אמרי אמת', אשר עברו על כל קוץ ועל כל תג, וניפו את הספר בנפה אחר נפה, כדי שפסקי הספר יהיו מבוררים כדין וכהלכה.

שלמי תודה וברכה להנהלת 'סמינר גור - ירושלים', אשר נרתמו בכל לב ונפש אל המלאכה העצומה והכבירה, וליוו את הספר מתחילתו ועד סופו, ולא חסכו שום מאמץ וטרח, כדי שהספר יצא בכליל השלימות. ואף העמידו לרשות העורכים את מיטב אנשי החינוך וההוראה, שהשקיעו את מיטב כוחם, כדי לערוך ולסגן את הספר בצורה הטובה ביותר. כמו כן, השקיעו הון עתק, כדי לערוך ולעצב את הספר בצורה מושקעת ויפה. ישלם ה' שכרם ותהי משכורתם שלימה מן השמים, ויזכו לראות ברכה בעמלם, להעמיד דורות של בתים יראים ושלמים בכרם בית ישראל.

אשריך, בת ישראל יקרה! מברכים אנו אותך, שתזכי תמיד לעבוד את ה' בשמחה, לקיים את רצונו בראוי, להיזהר במצוותיו וללכת בכל דרכיו.

יתן ה' ברכה בכל מעשי ידיך, ותזכי לגדול בת ישראל כשרה וצדיקה, שמחה ומחוברת לכל הטוב, ותזכי לבנות בעצמך בית נאמן בישראל, ולגדל ילדים צדיקים שילכו גם הם בדרך התורה.

החותמים בכרכה

מערכת מכון 'לקראת בת מצוה'

פָּרֶק א'

דִּינֵי הַשְּׂכֵמַת הַבּוֹקֵר

דִּינֵי הַהֶשְׂכֵּמָה

א. מִיֵּד בְּעֵת שְׂמֹתֵעוֹרְרִים בְּבִקְרָה, יֵשׁ לֹאמֹר 'מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ' וְכוּ'. וְאֶפְשָׁר לֹאמֹר זֹאת גַּם לְפָנֶי שְׁנוּטָטְלִים אֶת הַיָּדִים א.

ב. הָאָדָם צָרִיךְ לְזָכֹר, שֶׁבְּכָל מְקוֹם וּבְכָל מִצְבָּ שֶׁבּוּ הוּא נִמְצָא, הִרְהוּ עוֹמֵד לְפָנֶי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהַתְּנַהֲגוּת הָאָדָם פְּשֵׁהוּא נִמְצָא לְבָדוּ בְּבֵית, אֵינָה כְּמוֹ הַתְּנַהֲגוּתוֹ בְּעֵת שֶׁהוּא עוֹמֵד לְפָנֶי מֶלֶךְ גָּדוֹל. כִּי כַּאֲשֶׁר אָדָם עוֹמֵד לְפָנֶי מֶלֶךְ גָּדוֹל, הוּא מְלֵא בִּירְאָה וּמִתְנַהֵג בְּכַבּוּד גָּדוֹל כְּלָפִיּוֹ, וְהַקְּב"ה נִמְצָא בְּכָל מְקוֹם וּמְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְלָכֵן בְּכָל מְקוֹם יֵשׁ לְהַתְּנַהֵג בְּכַבּוּד וּבִירְאָה גְּדוֹלָה ב. וְהַדָּבָר אֲמוּר גַּם לְגַבֵּי הַזְּמַן בּוֹ מִתְּלַבְּשִׁים, שֵׁישׁ לְהִזְהַר שֶׁלֹּא לְגַלוֹת אֶת הַגּוּף שֶׁלֹּא לְצַרְרָה, מְלַבֵּד בְּמִקְוֹמוֹת שֶׁצָּרָה לְגַלוֹת בָּהֶם אֶת הַגּוּף, כְּגוֹן בְּעֵת רְחִיצָה וְכַדּוּמָה ד. וְאֵל יֹאמֶר הָאָדָם, הֲנִי בְּחֻדְרֵי חֻדְרִים וּמִי רֹאֶה אוֹתִי, כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. לְפִיכָּה רְאוּי לְהַחֲלִיף אֶת הַבְּגָדִים בְּחֻדְרֵי הָאֲמֻבְטִיָּה אוֹ בְּבֵית הַפֶּסֶא [שִׁירוּתִים] ו.

הַעֲרוֹת וְהַאֲרוֹת

- א. ויש להפסיק מעט בין תיבת 'בחמלה' ובין אמירת 'רבה אמונתך', וביאורו הוא, שהקב"ה מקיים את אמונתו להחזיר בבוקר את הנשמות המופקדות אצלו, משנ"ב (סי' א' סק"ח).
- ב. רמ"א (סי' א' ס"א).
- ג. שו"ע (סי' ב' ס"א, ובסי' רל"ט ס"ב) ומשנ"ב (סי' ב' סק"א).
- ד. אך בכל זאת יש להיזהר לפשוט וללבוש סמוך לרחיצה ככל האפשר, בכדי שלא ללכת בגילוי הגוף שלא לצורך, משנ"ב (שם).
- ה. שו"ע (סי' ב' ס"ב).
- ו. כמבואר במשנ"ב (סק"ב). * ובכל אופן אין לעמוד ערום ליד ספרי קודש או מזוזה או תפילין, כמבואר במשנ"ב

דיני לבישת הבגדים

- ג. אין ללבש שני בגדים בבת אחת, משום שזה קשה לשכחה.^ז
- ד. התורה החשיבה את היד הימנית יותר מן השמאלית, ולכן בעת שולובשים את הבגדים, יש ללבש קדם את הצד הימני ורק אחר כך את הצד השמאלית.
- ה. וכן בעת הרחצה, יש לרחץ קדם את הצד הימני של הגוף. ובעת שרוחצים את כל הגוף, יש להקדים לרחץ את הראש שהוא מלך האיברים.^ט
- ו. בקשירת הנעלים צריך להקדים את קשירת הנעל השמאלית לימנית, לכן פשוטו של דבר את הנעלים, צריך לנעל קדם את נעל ימין בלא לקשרה, ולאחר מכן לנעל את הנעל השמאלית ולקשר את השרוכים, ולשוב ולקשר את נעל ימין. ובנעלים שאין בהן קשירה, יש להקדים לנעל את נעל ימין.^י
- ז. בעת שחולצים את הנעלים, יש לחלץ קדם את הצד השמאלי, מפני

❁ הערות והארות ❁

ז. (סי' מ"ה סוס"ק ה.) + אמנם לילד מתחת לגיל תשע או ילדה מתחת לגיל שלש מותר כשזה נעשה לזמן מועט, עיין בשו"ע (סי' ע"ה ס"ד) ובמשנ"ב (סק"ג) ובשו"ת מחזה אליהו (סי' ה' סק"א). ולכן מותר מן הדין להחליף בגדים או טיטול לתינוק או תינוקת ליד ספרי קודש או מזוזה. אמנם במקום כזה, שלפעמים מחליפים בו טיטול לילדים, ראוי לקבוע בו מזוזה אטומה ולא שקופה, עיין בס' שערי המזוזה (פי"ח סעיף ט').

ז. משנ"ב (סי' ב' סק"ב). + ולגבי פשיטת שני בגדים בבת אחת, עיין בס' אשי ישראל (פי"א הע' כ') שנחלקו בזה הפוסקים.

ח. שו"ע (סי' ב' ס"ד) ומשנ"ב (סי' ד-ה). + וגם איטר יקדים ללבוש את צד הימין תחילה, כ"מ במשנ"ב (סי' ב' סק"ו).

ט. משנ"ב (שם סק"ז).

י. שו"ע (סי' ב' ס"ד). ועיין בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' ק"א), שגם אשה צריכה להקדים את קשירת צד שמאל, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' ג') ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' ה'). וע"ע בס' הליכות ביתה (סי' א' הע' י"ד) שדעת הגרש"ז אורבך שאשה א"צ להקפיד ע"ז.

יא. רמ"א (שם).

כבודו של הצד הימני שישאָר עדין לבושי. וכן בעת שפושטים את הבגדים, יש להקדים לפשט את הצד השמאלי.י.

דיני נטילת ידים בשחרית

ח. בעת שמתעוררים מהשנה בבקר, חיבים לטל את הידים י. וגם נשים וקטנים חיבים בנטילת ידים שחרית כמו אנשים, וצריכים להזהר בזה טו.

ט. אף שאפשר לומר 'מודה אני' וכו' לפני נטילת ידים [כמו שהתבאר לעיל], מפל מקום אין לומר שאר דברים שבקדשה קדם הנטילה, כיון שסתם ידים נחשבות כמלקכות, ואין ראוי לומר דברים שבקדשה לפני נטילתן טז.

י. אף שחובה לטל את הידים מידי אחרי הקימה, מפל מקום אסור לעבר שום אסור מחמת חסרון מים לנטילת ידים, ולכן אם צריכים לשרותים ואין מים זמינים, אין צריך להמתין יז.

יא. יש להזהר שלא ללכת ארבע אמות [בערך שני מטרים] לפני נטילת ידים בבקר יח. וצדיקים הקפידו שלא לעמוד על הרגלים לפני נטילת

❁ הערות והארות ❁

יב. שו"ע (סי' ב' ס"ה) ומשנ"ב (סק"ח).

יג. כ"מ מהדין הנ"ל.

יד. שו"ע (סי' ד' ס"א). * ומיד כשמתעוררים מהשינה ואין רוצים לישון שוב, יש ליטול את הידים, אף שנשארים לשכב, משנ"ב (סי' א' סק"ב).

טו. שמלבד מה שצריכים להסיר את הרוח רעה שעל ידיהם, כיון שדרכם לנגוע במאכל, עלולים לטמא אותו ולהזיק לאחרים, משנ"ב (סי' ד' סק"ט). ובשו"ע הרב (מהדו"ב סי' ד' ס"ב) כתב, שנהגו להקל לקטנים בניגיעתם כל זמן שלא הגיעו לחינוך, אך הנזהר מנגיעת הקטן מיום המילה ואילך קדוש יאמר לו. ובבן איש חי (ש"א פר' תולדות ס"י) כתב, שהמנהג ליטול את ידי הקטנים בבוקר, זה סגולה טובה כדי שיגדלו בטהרה ויהיו גידולי קודש.

טז. שו"ע (סי' ד' סכ"ג) ומשנ"ב (סק"ט).

יז. משנ"ב (סי' א' סק"ב).

יח. ואם המים רחוקים ממנו יותר מארבע אמות, יש אומרים שצריך ללכת פחות פחות מארבע אמות, אך יש אומרים שעדיף ללכת במרוצה כדי שלא להשהות עליו את הרוח רעה, משנ"ב (סי' א' סק"ב). * ואם קם בלילה

שְׁחָרִית יט. וּבְדִיעֵבֶד כְּשֵׁאִין מִים מוּכָנִים לְנִטְיַלַת יָדִים, יֵשׁ הַסּוֹבְרִים שֶׁכָּל הַחֶדֶר נִחְשָׁב פְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וְיִכּוּל לָלֶכֶת בּוֹ פְּדֵי לְטַל יָדִים, אַךְ אֵין לְסִמּוֹן עַל זֶה אֶלָּא בְּשַׁעַת הַדְּחָק כ.

יב. לְפָנֵי הַנְּטִילָה אָסוּר לְנַגֵּעַ עִם הַיָּדִים בְּכָל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ נִקְבִים בְּגוּף כֵּא, כְּגוֹן בְּפֶה, בְּאַף, בְּאַזְנַיִם, בְּעֵינַיִם וְכַדּוֹמָה, מִשּׁוּם שֶׁהָרוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עַל הַיָּדִים עֲלוּלָה לְהִזִיק לְאֵיבָרִים אֲלוֹכֵי כ. אַךְ מִתָּר לְנַגֵּעַ בְּמִקּוֹמוֹת אֵלוֹ בְּאַמְצָעוֹת בְּגָד וְכַדּוֹמָה כ.

יג. אָסוּר לְנַגֵּעַ בְּשׁוּם מַאֲכָל וּמִשְׁקָה לְפָנֵי שְׁנוּטְלִים יָדִים. וְאִם נִגַּע בְּמַאֲכָל אוֹ בְּמִשְׁקָה, אֵין הוּא נֶאֱסָר בְּדִיעֵבֶד, אַךְ לְכַתְחֵלָה אִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַדְיָחוֹ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּמִים כד.

יד. לְאוֹר הַנֵּ"ל, אֵין לְטַל יָדִים בְּמִים שֶׁנִּגְעוּ בָהֶם בְּיָדִים לְפָנֵי הַנְּטִילָה כה. וְכֵן

❁ הערות והארות ❁

לעשיית צרכיו ודעתו לחזור לישון, כתב באשל אברהם (להרה"ק מבוטשאטש, סי' ד' ד"ה ממו"ח) שו"א שרשאי ללכת ארבע אמות בלא נטילה. וע"ע בכף החיים (סי' ד' סק"ד) הסובר שאפילו אם דעתו להמשיך לישון יש איסור ללכת ארבע אמות. ועיין גם במשמרת שלום (סי' א' סק"ג).

יט. כ"ה באשל אברהם (להרה"ק מבוטשאטש, סי' ד' ד"ה ירחץ) בשם הרבי ר' זושא מאניפולי, שיש לזה סמך בפסוק "יתייצב על דרך לא טוב רע ימאס". וכ"ה באגרת הקודש שבסוף ספר נועם אלימלך (מהרה"ק רבי זכרי' מנדל), מנהג הצדיקים והיראים וכו' קדושתם ניכר מתוך מעשיהם וכו', מים סמוכים למיטתם כל הלילה. כ. משנ"ב (סי' א' סק"ב). + ומלשון המשנ"ב משמע שכל ה'בית' נחשב כד' אמות, אמנם דעת הרבה פוסקים שהכוונה לחדר ולא לבית, כ"כ באליה רבה (סי' א' סק"ד) ובאשל אברהם (להרה"ק מבוטשאטש, סי' ד' ד"ה אך), ועיין גם במשנ"ב (סי' רל"ט סק"ט) ובשעה"צ (סק"ז).

כא. עיין בס' אשי ישראל (פ"ב הע' י"ט) שהיד נחשבת לענין זה עד הפרק, כיון שעד שם צריך ליטול, עיי"ש. כב. שו"ע (סי' ד' ס"ג) ובמשנ"ב (סק"ק י"א-י"ג). + ובמשנ"ב (סק"י"ב) כתב, שאם יכול יש להיזהר שלא לנגוע אפילו על גבי עיניו מבחוץ. ובאשל אברהם (להרה"ק מבוטשאטש, סי' ד' ד"ה מה שאמרו) כתב, שלכתחילה יש להיזהר שלא לנגוע גם בתנוך האוזן ובעפעפי העין, אך כשיש איזה צורך לנגוע בהם אין להחמיר. + ולאור זאת, אשה שמניקה בבוקר קודם הנטילה, צריכה להיזהר שלא תיגע בפיו של התינוק, וכן כשמחליפה חיתולים תיזהר שלא לגעת בפני הטבעת ובשאר הנקבים.

כג. משנ"ב (סי' מ"ו סק"ו). + ומה שאסור לנגוע בנקבי הגוף, היינו קודם נטילת ידיים בשחרית, אבל לא אחרי יציאה מבית הכסא וכדו', אשל אברהם (להרה"ק מבוטשאטש, ס"ג ד"ה עוד מצאתי).

כד. שו"ע (סי' ד' ס"ה) ומשנ"ב (סק"ד). + מלבד שיכר [בירה] שאם נגע בו קודם נטילה, י"א שאסור אפילו בדיעבד, עיין בהל"ל (שם). + ומאכל שא"א להדיחו, יש להסיר ממנו כדי קליפה, שו"ת לב חיים (להגרו"ח פלאגי, ח"א סי' ס"ז).

כה. שו"ע הרב (מהדו"ב סי' ד' ס"ב). וכמבואר בשו"ע (סי' ד' ס"ב) ובמשנ"ב (סק"ה) שאם שכשך ידיו בתוך כלי אין זה מועיל להסיר את הרוח רעה, כיון שהמים נטמאו מיד. וכ"כ בסידור הרב (הל' נטילה שחרית). + וזה דווקא לגבי

באב טו

יש להזהר שלא להניח את הפנים בלילה מתחת המטה כי. אך מתר לטל במים שהיו בבית הפסא כי.

טו. מטרת הנטילה בשחרית היא פּדי להעביר את הרוח רעה שנסארה על הידים, ולכן צריך לךדק לשפּף את הפנים על הידים שלש פעמים לסרוגין כי. ויש אומרים שראוי לערות מים על הידים פעם נוספת, פּדי להעביר מעל הידים את הפנים שנסמאו כט.

טז. סדר הנטילה הוא פּדלהלן: נוטלים את הפלי עם הפנים פּיד ימין ומעבירים אותו ליד שמאל, ואז מערים מהיד השמאלית על היד הימנית. מעבירים את הפלי ליד ימין ומערים על היד השמאלית, וממשיכים לפי הסדר הזה עד שמערים שלש פעמים על כל יד ל.

זו. בנטילת ידים שחרית יש להקפיד על פמה דברים: א'- לטל במים הכשרים לנטילת ידים לסעודה, ולא לטל במים שהמראה שלהם השתנה או שעשו בהם מלאכה, פּגון ששטפו בהם פלים או ירקות לא. ב'- יש לטל בכח אדם ששופף את הפנים בעצמו, ולא במים שנספכים מאליהם מפּרז וכדומה לב. ג'- יש לטל מתוך פלי. ד'- יש לטל ברביעית

❁ הערות והארות ❁

נטילת שחרית, אבל לגבי יציאה מבית הכסא, אין המים נטמאים כשנתן בהם ידיו, משנ"ב (סי' ק"ס סקנ"ד). ועיין בשערי הברכה (פ"ב ס"ב).

כו. בקו' עובר אורח (להאדרת, סי' ד' ס"ב) הסתפק. ועיין בתהלה לדוד (סי' ד' סוס"ק ח') שדימה את כל ענייני רוח רעה, ומשמע שזה פסול בכה"ג. * עיין בשע"ת (סי' ד' סק"ז) שיש אומרים שיש לכסות את המים בלילה, כיון שהגילוי פוסל אותם לנטילה, אך כתב שבמדינתנו אין מקפידים כלל על גילוי. וכ"כ בערוה"ש (סי' ד' סט"ז), שאין נזהרים בזמנינו בגילוי. וע"ע בארחות רבנו (ח"א עמ' ר"ו) שהחזו"א החמיר בזה.

כז. עיין בדעת תורה (סי' ד' ס"ח ד"ה והיוצא) שלכתחילה אין ליטול במים שהוציאו מבית הכסא ורק בשעת הדחק מותר. ובס' אשי ישראל (פ"ב הע' קל"א) כתב, שיתכן שזה דווקא במים שהכניס לבית הכסא כדי לקנח בהם שהם מאוסים, וכ"מ בבן איש חי (ש"א פ"ר קדושים ס"ג) ובכף החיים (סקנ"א).

כח. ואפילו אם שופך הרבה בפעם אחד אי"ז מועיל, שאין הרוח רעה הולכת אלא בג' פעמים לסירוגין, שו"ע (סי' ד' ס"ב) ומשנ"ב (סקנ"ז).

כט. משנ"ב (שם) בשם הגר"א.

ל. שו"ע (סי' ד' ס"ז) וכ"ה בסידור הרב (סדר הנטילה). * וגם איטר נוטל ידיו כמו הסדר הזה, משנ"ב (סקנ"ב).

לא. וכמו שמבואר בדיני נטילת ידיים לסעודה.

לב. רמ"א (סי' ד' ס"ז), וכמבואר בשו"ע (סי' קנ"ט ס"ז) לגבי נטילה לסעודה. * ולכן כשאין כלי ומוכרחים ליטול

מים בבת אחת לי [והיננו בכמות מים של 86 מ"ל]. ה' - שלא תהיה חציצה על הידים לי. ו' - יש לטל את כל היד עד החבור לזרועיה.

יח. אדם שלא נטל את ידיו לא יטל לאדם אחר את הידים בבקר, אף מתר שאדם שלא נטל את הידים יביא את המים לו.

יט. אסור להשתמש ולא להנות מהמים שנטלו בהם את הידים, ולכן אין להשתמש בהם לשטיפת הרצפה וכדומה לי, וגם אסור לשפך אותם במקום שיתכן שיעברו בו בני אדם, כדי שלא ינזקו בהם פי רוח טמאה שורה עליהם, אלא צריך לשפך אותם לפיור או לשרותים לי.

כ. בעת שמתעוררים מהשנה בבקר, חייבים לטל את הידים ולברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצוננו על נטילת ידים'. ואף שאפשר לברך את ברפת 'על נטילת ידים' מיד אחרי הנטילה לי, המנהג הוא שמברכים ברכה זאת ואת ברפת 'אשר יצר' יחד עם שאר ברכות השחר מ.

כא. נשים יכולות לברך ברפת 'על נטילת ידים' בבקר, אף אם אינן מתפללות מא אלא אומרות רק תפלה קצרה ובקשה מ.

כב. אם ישנים ביום במקשה חצי שעה או יותר, יש לטל אחרי השנה את

❁ הערות והארות ❁

מהברז, צריך לפתוח ולסגור את הברז בכל שפיכה ושפיכה, כיון שרק הקילוח הראשון נחשב ככח גברא, עיין בשו"ע (סי' קנ"ט ס"ט) ובמשנ"ב (סקס"ד), ועיין בשערי הברכה (פ"א סכ"א).

לג. משנ"ב (סי' ד' סקט"ו) ובבה"ל (שם ס"ז ד"ה ושאר).

לד. רמ"א (שם), וכ"כ בסידור הרב (סדר הנטילה) שיש להקפיד ע"ז.

לה. ואם אין לו מים, די ליטול עד קשרי האצבעות, משנ"ב (סי' ד' סק"ט וסקנ"ז).

לו. שו"ע (סי' ד' ס"א) ומשנ"ב (סקנ"א).

לז. עיין בשו"ע (סי' ד' ס"ט). * וגם אסור להשקות בהם עציצים וכדומה, כף החיים (להגר"ח פלאגי, סי' ח' סק"ז).

לח. שו"ע (שם) ומשנ"ב (סקנ"א). ועיין בבה"ל (סי' של"ח ס"ח ד"ה אסור) שמוותר ליטול את הידיים בשחרית של שבת לתוך כלי, ואין בזה חשש של ביטול כלי מהיכנו.

לט. עיין במשנ"ב (סי' ד' סק"ב).

מ. עיין בשו"ע (סי' ו' ס"ט) ומשנ"ב (סק"ח-ח', ובסי' ד' סק"ד) ובבה"ל (סי' ד' ס"א ד"ה ואפילו).

מא. עיין במג"א (סי' ו' סק"ח). ועיין גם באשי ישראל (פ"ב סכ"ט).

מב. וכמו שיבואר הלהן בדיני תפילה.

היָדִים שְׁלֹשׁ פְּעָמִים מִגַּ, אַף אֵין מְבָרְכִים אֶת בְּרַכַּת 'עַל נְטִילַת יָדִים' מִד. וְנוֹהֲגִים שְׁאַחֲרֵי שָׁנָה בַּיּוֹם אֵין צְרִיף לְהַקְפִּיד שְׁלֹא לְלַכֵּת אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא נְטִילָה מִי.

כג. בַּיּוֹם כְּפֹר וּבִתְשַׁעָה בְּאָב בְּבִקְר, אֵין נוֹטְלִים אֶת כָּל הַיָּד, אֶלָּא נוֹטְלִים רַק עַד סוּף קַשְׁרֵי הָאֶצְבָּעוֹת בְּמָקוֹם הַחֲבוּר לְכַף הַיָּד מִי.

דְּבָרִים נוֹסְפִים הַמְצָרִיכִים נְטִילַת יָדִים

כד. מְלַבֵּד חוֹבֵת נְטִילַת הַיָּדִים בְּעַת הַקִּיּוּמָה בְּבִקְר, יֵשׁ עוֹד דְּבָרִים הַמְצָרִיכִים נְטִילַת יָדִים, וְכַדְלָהֶלֶן מִי. וּבְכָל הַדְּבָרִים דְּלֵהֲלֹן הַטְּעוּנִים נְטִילָה, הַמְנוֹהֵג לְכַתְחָלָה הוּא, לְטַל שְׁלֹשׁ פְּעָמִים לְסְרוּגִין מִי.

כה. אַחֲרֵי שְׁיוּצָאִים מִבֵּית הַכֶּסֶא [שְׁרוּתִים] צְרִיף לְטַל אֶת הַיָּדִים אַף אִם לֹא עָשׂוּ צְרָכִים מִט, כִּינּוֹן שְׁיֵישׁ שָׁם רוּחַ רָעָה. אַף בֵּית הַכֶּסֶא שְׁיֵישׁ בּוֹ שְׁמוּנָשִׁים נוֹסְפִים, כְּגוֹן שְׁיֵישׁ אַרְוֹנוֹת לְאַחְסוֹן אוֹ מְכֻוֹנַת כְּבִיסָה וְכַדוּמָה, יֵשׁ לְהַקֵּל שְׁאֵין צְרִיף לְטַל אֶת הַיָּדִים אַחֲרֵי שְׁיוּצָאִים מִמֶּנּוּ אִם לֹא עָשׂוּ צְרָכִים י.

הַעֲרוֹת וְהַאֲרוֹת

מג. בַּמִּשְׁנָב (ס"ד סקל"ד) כָּתַב שֵׁישׁ לִיטוֹל אַחֲרֵי שִׁישִׁים בַּיּוֹם זְמַן שֶׁל 'שִׁישִׁים נְשִׁימוֹת', וְנִקְטוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁהוּא שִׁיעוּר שֶׁל חֲצִי שַׁעָה.

מד. עֵינִין בַּרְמ"א (ס"ו) וּבַמִּשְׁנָב (סְקל"ד).

מה. אִשֵּׁל אַבְרָהָם (לַהֲרַה"ק מְבוֹטְשַׁטְשׁ, ס"ד ד' ר"ה מִמּו"ח).

מו. שו"ע (ס"י תרי"ג ס"ב) וּמִשְׁנָב (סְק"ג) לְגַבִּי יוֹם כִּיפּוּר, שו"ע (ס"י תקנ"ד ס"י) וּמִשְׁנָב (סְק"א) לְגַבִּי תַשַׁעָה בָּאָב.

מז. כַּמְבוּאָר בְּשו"ע (ס"ד ס"ח).

מח. מַלְבֵּד לְגַבִּי הַדֵּינִים הַמְבוּאָרִים לְהֵלֶן בְּסַעֲיָפִים כ"ז-כ"ח, שֶׁהַנְטִילָה בָּהֶם אֵינָם מִשּׁוּם רוּחַ רָעָה אֲלֵא מִשּׁוּם נִקְיוֹת, שֶׁבָּהֶם א"צ לִיטוֹל ג' פְּעָמִים.

מט. מִשְׁנָב (ס"ד סְק"מ, וּבִס"י רַכ"ז סְק"א).

נ. בְּשׁו"ת אַרְץ צְבִי (ח"א ס"י ק"א) הִיקֵל לְגַבִּי בֵּית הַכֶּסֶא שֶׁבְּרַכְבָּת, מִשּׁוּם שִׁמְשֻׁתְמִשִּׁים בְּכִיּוּר הַנִּמְצָא שֶׁם אַף בְּלִי עֵשִׂיית צְרָכִים, אַךְ צִרְף לְזֶה עוֹד טַעֲמִים לְהַקֵּל. וּבְשׁו"ת מִנְחַת יִצְחָק (ח"א ס"י ס') דָן בְּזֶה לְגַבִּי בֵּית הַכֶּסֶא הַנִּמְצָא בְּבֵית וַיֵּשׁ שֶׁם גַּם כִּיּוּר, שֶׁצּוּרְתוֹ מוֹכַחַת שַׁעֲיָקְרוֹ שֶׁל הַחֲדָר מִיּוֹעֵד לְעֵשִׂיית צְרָכִים, וְכָתַב שֶׁרַק בְּשַׁעַת הַדַּחֵק יֵשׁ לְהַקֵּל בְּזֶה. אִמְנָם בְּמָקוֹם שֵׁישׁ עוֹד שִׁימוּשִׁים אַחֲרֵים מַלְבֵּד הַכִּיּוּר, עֵינִין בַּחֲזוֹן אִישׁ (ס"י י"ז ס"ק י"א) שֶׁכָּתַב לְהַקֵּל

- כו.** בַּעֲת שְׂיֻצָאִים מִהָאֲמַבְטִיָּה אַחֲרֵי הַרְחָצָה, צָרִיף לְטַל יָדַים נֵיא.
- כז.** אַחֲרֵי קְצִיצַת הַצְּפָרְנִים צָרִיף לְטַל אֶת הַיָּדַים נֵי, בֵּין כְּשֶׁקּוֹצְצִים אֶת צְפָרְנֵי הַיָּדַים וּבֵין כְּשֶׁקּוֹצְצִים אֶת צְפָרְנֵי הַרְגְּלִים נֵי.
- כח.** אִם הֵיךְ נִגְעָה בְּנַעְלִים אוּ בְּרַגְלִים אוּ בְּמִקְוֹמוֹת הַמְּכֻסִּים שְׁבַגּוּף, אוּ שְׁגָרְדוּ אֶת הָרֹאשׁ מִתַּחַת לַשְּׁעָרוֹת, צָרִיף לְטַל יָדַים מְשׁוּם נְקִיּוֹת נֵי. אִף אִם נוֹגְעִים אוּ מְחַכְכִּים אֶת הָרֹאשׁ עַל יָדֵי בָּגָד אוּ מְסַרְק וְכַדּוּמָה, אֵין צָרִיף לְטַל אֶת הַיָּדַים נֵי.
- כט.** אַחֲרֵי תְּסַפְרֵת הַשְּׁעָרוֹת צָרִיף לְטַל יָדַים, בֵּין כְּשֶׁמְסַתְּפֵר לְבַד וּבֵין כְּשֶׁאָדָם אַחַר מְסַפֵּר אוֹתוֹ, וְגַם אָדָם הַמְּסַפֵּר אַחֲרָיִם צָרִיף לְטַל אֶת יָדָיו מְשׁוּם נְקִיּוֹת נֵי.
- ל.** מִי שֶׁהָיָה בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְעָמַד בְּתוֹף אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הַקְּבָרִים, צָרִיף לְטַל אֶת הַיָּדַים נֵי. וְכֵן הַדִּין בְּמִי שֶׁחָזַר מִהַלְוִיָּה נֵי.

❁ הערות והארות ❁

בזה. [ועיין גם בהליכות שלמה (פ"כ סכ"ד) בשם הגרש"ז אורבך, שאפשר להקל בזה בביה"כ שלנו]. ועיין גם בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' ר"ה) לגבי חדר אמבטיה.

נא. עיין במשנ"ב (סי' ד' סק"מ) שיש ליטול ידיים אחרי יציאה מהמרחץ אפילו אם לא רחצו שם. אמנם לגבי אמבטיה שלנו נקטו הפוסקים שא"צ ליטול ידיים אלא אחרי שרחצו שם, עיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' ל"ו סק"ד), וכ"ה בהליכות שלמה (פ"כ הע' ל"ז) בשם הגרש"ז אורבך.

נב. שו"ע (סי' ד' סעי' י"ח-י"ט).

נג. קצות השולחן (סי' ב' ס"א). * וגם הנוטל ציפרניו ע"י אחרים צריך נטילה, כף החיים (סי' ד' סקט"ח). * ומי שהסיר ציפורן אחת ע"י כסיסת ציפרניים, עיין בדינים והנהגות (פ"א סק"ג) בשם החזו"א, שיש להקל בזה.

נד. שו"ע (סי' ד' סכ"א) ומשנ"ב (סקמ"א). וע"ע בשו"ע הרב (סי' קכ"ח סכ"ז) שהנוגע במנעליו צריך נטילה משום רוח רעה, וכ"ה בתהלה לדוד (סי' ד' סכ"ד) ובכף החיים (שם סק"ט) בשם כמה פוסקים. * והנוגע בתינוק במקומות שרגילים להיות מגולים אצלו, א"צ ליטול אפילו במקום שאצל מבוגרים זה נחשב כמקומות מכוסים, אשי ישראל (פ"ב הע' קמ"ח) בשם הגרש"ז אורבך והגרי"ש אלישיב.

נה. שו"ע הרב (סי' צ"ז ס"ג), כף החיים (סי' ד' סקפ"ז).

נו. שו"ע (סי' ד' ס"ט), כף החיים (סקצ"ב).

נז. משנ"ב (סי' ד' סקמ"ב).

נח. משנ"ב (סי' ד' סקמ"ג). * והמנהג שלא להיכנס לבית לפני שנוטלים את הידיים, ומנהג ישראל תורה היא, משנ"ב (שם).

בבב גב

לא. בשעת התפלה ולמוד התורה וכן בשעת הסעודה, יש להזהר שלא לגעת במקומות המכסים שבגוף, כדי שלא להתחייב בנטילת ידיים נט.

דיני בית הכסא וברכת 'אשר יצר'

לב. בעת שנכנסים לבית הכסא יש להתנהג בצניעות, ולכן אין לגלות את הגוף מעבר למה שדרוש ס. וכן אסור לדבר בבית הכסא סא, מלבד באפן עראי ולצורך גדול סב.

לג. ראוי להפנות מהכנסת מאכלים ומשקים לבית הכסא סג.

לד. אחרי עשיית צרכים יש לטל את הידיים ולברך ברכת 'אשר יצר' סד. ואין שיעור לברכת 'אשר יצר', ולכן אף אם יצא רק מעט ממש - צריך לברך סה. אף אין לברך ברכת 'על נטילת ידיים' אלא פעם אחת בבקר קדם התפלה, כמו שהתבאר לעיל.

לה. אם לא ברכו מיד אחרי היציאה מבית הכסא, אם לא עבר זמן רב ועדין מרגישים את התועלת, חייבים לברך סו, אף אם כבר התעורר שוב צריך לעשיית צרכים, אין לברך עכשו, אלא יש להמתין עד אחרי עשיית

❁ הערות והארות ❁

נט. שו"ע (סי' ד' סכ"א, סי' קס"ד ס"ב) ומשנ"ב (סי' ד' סקמ"ט).

ס. שו"ע (סי' ג' ס"ב וס"ד) ומשנ"ב (שם).

סא. רמ"א (סי' ג' ס"ב).

סב. משנ"ב (סק"ד), שו"ת תורה לשמה (להבן איש חי, סי' כ"ד), ועיין גם בשו"ת שלמת חיים (מהר"ח, סי' י). * ואם לא נכנס לבית הכסא בכדי להתפנות אלא לצורך ענין אחר, אפשר להקל לדבר שם לצורך, עיין בפסקי תשובות (סי' ג' סק"ג).

סג. כ"ה בליקוטי מהר"ח (דברים הנוהגים בסעודה) ובשו"ת דבר יהושע (ח"א ע"ו-ע"ז). אך יש החולקים ע"ז וסוברים שהאיסור הוא רק לגבי אכילת ושתייה בבית הכסא, ולכן אין לאסור זאת בדיעבד, וכמו שהובא בס' שערי הברכה (פ"ג סמ"ז).

סד. שו"ע (סי' ז' ס"א).

סה. שו"ע (סי' ז' ס"ד).

סו. עיין במשנ"ב (סי' ז' סק"א) ובבה"ל (סי' ע"א ס"א ד"ה מי). ובכף החיים (סי' ז' סק"ח) כתב שאם עבר יותר מחצי שעה לא יברך, משום שעבר זמנה, אפילו אם עדיין לא צריך לעשיית צרכים נוספת, אך מ"מ אם התעורר צורך לעשיית צרכים נוספת, לא יברך אפילו לפני שעבר חצי שעה. וכעיי"ז כתב בס' שיח הלכה (סי' ז' הע' ט) בשם

הַצָּרְכִים הַנוֹסֶפֶת וְאֵז לְבָרְךָ סו'. וְלָכֵן יֵשׁ לְהַזְהֵר לְבָרְךָ 'אֲשֶׁר יֵצֵר' מִיָּד,
כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הַזְּמַן וְיִפְסֵיד אֶת הַבְּרָכָה סח.

לו. הַסּוּבֵל מְשַׁלְשׁוּל, אוֹ שֶׁלֶקַח תְּרוּפָה הַגּוֹרָמֶת לוֹ שֶׁלְשׁוּל בְּמִשְׁקֵה זְמַן
מְסֻיָּם, יָכוֹל לְבָרְךָ 'אֲשֶׁר יֵצֵר' בְּכָל פַּעַם שֶׁמְסִיָּם לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו. אָף אִם
יֵשׁ לוֹ שֶׁלְשׁוּל חֶזֶק, וּמְרַגֵּשׁ שֶׁמִּיָּד יִצְטָרֵף שׁוֹב לְצֵאת לְבֵית הַכֶּסֶס, לֹא
יִבְרָךְ, אֲלֵא יִמְתֵּן עַד שֶׁיִּרְגֵּשׁ שֶׁסִּיָּם לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו סט.

"תֵּנָּא רַבִּי אֵלִיָּהוּ, כָּל הַשְּׁוֹנֶה הַלְכוֹת מִכְּטָח לוֹ
שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'הַלְכוֹת עוֹלָם לוֹ',
אֵל תִּקְרֵי הַלְכוֹת אֲלֵא הַלְכוֹת".

[מסכת מגילה דף כ"ח]

❁ הערות והארות ❁

הגרש"ז אורבך, שאף שאפשר לברך אשר יצר זמן רב אחרי עשיית צרכים, מ"מ נראה שאין מברכים אלא כל
זמן שזוכר ומרגיש מחויביו האחרונים, ולא על מה שיודע שבוודאי הטיל מים פעם אחת בכל יום.

סז. משנ"ב (סי' ז' סק"א).

סח. משנ"ב (שם סק"ו), ועיין גם בבה"ל (סי' נ"א ס"ד סוד"ה צריך). * וראוי להקפיד גם באמצע הלילה ליטול ידיים
ולברך בכל פעם שעושה צרכים, ולא ימתין עד הבוקר, משנ"ב (סי' ד' סק"ג).

סט. משנ"ב (סי' ז' סק"ב). ועיין בערוך השולחן (סי'ד) שזה תלוי בהבנת הלב.